

Een lied in de Schaduw

LYNN AUSTIN

Het vertrouwen van drie vrouwen wordt op de proef gesteld
als de nazi's Nederland binnenvallen

Een lied in de schaduw

Eerder verschenen van Lynn Austin:

Als ik jou was

Anker in de storm

Dochters van de kust

Land van belofte

De plantage

In wonderland

Ver bij jou vandaan

Tegen de stroom in

Eindelijk thuis

Ware liefde

Het huis van mijn moeder

Eva's dochters

De boomgaard

Laatste vlucht

Eigen wegen

Toevlucht

De wederopbouw van
Jeruzalem:

Zacharia, keer terug

Ezra, leid Mijn volk

Nehemia, bouw op Mij

Koning Hizkia:

God is mijn sterkte

God is mijn lied

God is mijn redding

Koning Manasse:

De God van mijn vader

De God van mijn volk

De Amerikaanse

Burgeroorlog:

Bevrijdend licht

Donker vuur

Vlam van hoop

Non-fictie:

Altijd in Gods hand

Lopen op het water

Lynn Austin

Een lied in de
schaduw

Roman

Vertaald door Carola van der Kruk-de Boer

KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

*Hoe kon God Zelf tegelijkertijd waarheid en liefde in een wereld als
deze laten zien? Door te sterven.*

Corrie ten Boom, De Schuilplaats

*Wees mij genadig, God, wees mij genadig,
want bij u is mijn leven geborgen.
In de schaduw van uw vleugels zal ik schuilen,
tot het doodsgevaar is geweken.*

Psalm 57:2

Proloog

Nederland

Mei 1945

Lena lag klaarwakker in haar bed te wachten. De inktzwarte nacht leek elk geluid in en om de boerderij alleen nog maar te versterken. Ze hoorde het geschuifel van de onderduikers die op dat moment als schimmen door de donkere benedenverdieping van het woonhuis slopen. Het gekraak van de staldeur en het ruisen van het hooi terwijl ze zich in deze maanloze nacht door de stal bewogen. De onderduikers waren ook aan het wachten. Vonden zij het net zo verschrikkelijk als zij?

De oorlog had Lena de Vries veel geleerd. Moeilijke, onmogelijke dingen. Ze had geleerd moedig te zijn, voortgedreven door haar angst en haar geloof. Ze had geleerd de dood in de ogen te kijken en de hand van haar Verlosser stevig vast te houden. Maar wachten – dat was de moeilijkste les geweest. Elke minuut leek wel een uur te duren. En elk uur leek zich eindeloos uit te strekken. Overdag was het alsof de zon onbeweeglijk aan de hemel stond, en na elke eindeloze nacht – zoals deze – nam die ook nog eens uitgebreid de tijd om weer tevoorschijn te komen. Lena merkte dat ze, tegen beter weten in, bleef hopen dat haar man Pieter nog leefde en thuis zou komen, zodat zij hem weer in haar armen kon sluiten. Ook hoopte ze dat haar dochter Ans en haar zoon Wim nog leefden en zouden terugkomen. Wanneer een van hen het huis binnenstapte – als dat al ooit zou gebeuren – zou haar vreugde de lange maanden wachten in een keer doen vervagen, daar was ze van overtuigd.

De afgelopen zeven dagen waren de langste week van Lena's

vijfenveertig levensjaren geweest. De lente zou een tijd van wedergeboorte en hoop moeten zijn, maar vannacht verbond haar fantasie zich met angst, waardoor haar hart bloedeloos voelde en zelfs haar laatste sprankje hoop werd gedooft. Met een zucht liet ze haar adem ontsnappen en rolde zich op haar andere zij, waarbij ze een stil gebed fluisterde voor Pieter, Ans en Wim. En voor de onderduikers die samen met haar in de duisternis wachtten.

Slapen was onmogelijk. Sinds de nazi's vijf jaar geleden het land waren binnengevallen, had ze geen enkele nacht meer vast geslapen. Ze stapte voorzichtig uit haar bed om haar dochters Maaike en Bep, die naast haar lagen te slapen op de plek waar Pieter eigenlijk hoorde te liggen, niet wakker te maken. Lena hield haar meisjes tegenwoordig het liefst dicht bij zich. Ze trok een trui over haar nachtopon aan en zocht op de tast de weg naar beneden. Gelukkig kende ze de steile wenteltrap als haar broekzak. Toen ze beneden was gekomen, hield ze stil. Er bewoog een schim door haar keuken, alsof die naar iets op zoek was. Haar hart maakte een sprongetje.

'Pieter?' fluisterde ze.

De schim draaide zich om. Het was Wolf, haar contactpersoon bij het verzet. Ze kenden zijn echte naam niet, dat was veiliger. 'Heb ik je wakker gemaakt?' fluisterde hij. 'Het spijt me. Ik zocht een potlood. Ik wilde een briefje voor je achterlaten.'

'Weet je meer over mijn man?'

'Nee. Maar ik heb wel goed nieuws. De geallieerden hebben Noord- en Zuid-Holland bereikt. Canadese tanks hebben al veel van onze steden bevrijd. Hier is de nieuwste krant.' Hij trok het dunne ondergrondse krantje uit zijn zak en gaf het aan Lena. Ze keek ernaar en rolde het toen zonder erbij na te denken op zodat het in het frame van haar fiets zou passen. Daar zou ze het verstoppen voor de nazi's als ze het naar haar nicht in het dorp bracht.

'Maar de geallieerden zijn hier nog niet?' vroeg ze.

'Ze komen binnenkort. Ik kwam jou en de anderen vertellen dat het niet lang meer zal duren. Misschien zelfs morgen al.'

Terwijl Lena en Wolf met elkaar praatten, glipten twee andere

schaduwten de keuken in. Ze verlieten hun schuilplaats alleen 's nachts en verdwenen dan weer voordat de zon opkwam. Ze keken ongetwijfeld reikhalzend uit naar het moment dat ze de zon weer op hun gezicht zouden voelen.

'Dit is toch niet weer vals alarm hè, net als afgelopen herfst?' fluisterde een van de onderduikers. Lena dacht terug aan Dolle Dinsdag, toen de geruchten over de bevrijding door het land hadden gegonsd. Er was paniek geweest onder de nazi's en blijdschap onder het Nederlandse volk. Een groot deel van de bezetters en hun collaborateurs was naar het oosten gevlucht. Maar toen het vals alarm bleek te zijn, waren ze teruggekomen. En met hun terugkeer was de hoop al snel weer vervlogen.

'Deze keer is het echt waar,' zei Wolf. 'Ik heb de Canadese tanks zelf gezien.'

Lena sloot heel even haar ogen. Zou het wachten nu daadwerkelijk voorbij zijn?

'Hoe zullen we weten dat het veilig is om onze schuilplaats te verlaten?' vroeg de andere onderduiker.

'Dat horen jullie dan van Lena,' zei Wolf, terwijl hij naar de deur liep. 'Maar ik moet er nu echt vandoor. Ik moet het de anderen ook vertellen.'

'Wacht,' zei Lena. 'Heb je honger? Heb je wel iets gegeten?'

Wolf was broodmager. Door zijn holle gezicht leek hij in het donker wel op een wandelend skelet. In steden zoals Leiden, waar Lena's dochter Ans woonde, zaten de mensen als ratten in de val en stierven er dagelijks duizenden van de honger.

'Je hebt al zo veel monden te voeden,' antwoordde Wolf.

'Dan maakt eentje extra ook niets meer uit.' Ze trok de oven open en haalde er een gepofte aardappel uit. De aardappel was gewikkeld in een doek om hem warm te houden, en Lena drukte hem in Wolfs handen. 'Ik zou willen dat ik je meer kon geven.' De aardappel was klein en gerimpeld, een van de laatste uit haar nu lege kelder. 'Bedankt voor je komst, Wolf. Ik zal het nieuws verspreiden.' Hij had Lena hoop gegeven. En die hoop zou het wachten nog moeilijker maken.

Nadat Wolf was vertrokken, ging ze met de onderduikers aan de keukentafel zitten. Ze praatten samen over de oorlog en Lena las de ondergrondse krant aan hen voor terwijl zij elk één aardappel en een beetje gekookte kool aten. Lena kende alleen hun onderduiknamen – Max en zijn vrouw Ina – en ze wist dat ze Joods waren. Max werkte 's nachts in Lena's kelder en vervaardigde daar valse persoonsbewijzen voor het verzet.

Zodra het buiten licht genoeg was om iets te kunnen zien, hielp Lena hen om weer in hun schuilplaats te kruipen, die zich achter de piano in haar voorkamer bevond. Pieter had de deur naar een kast aan de andere kant van de muur weggewerkt met een plank en nu leek het alsof die er nooit had gezeten. Daarna had hij een geheim luik in de bodem van hun piano gemaakt. De toetsen voor de bastonen brachten geen geluid meer voort, maar de rest van de piano werkte nog prima. Er waren maar weinig mensen die iets wisten van deze geheime schuilplaats, of van het feit dat Max en Ina daar al meer dan een jaar leefden. Zelfs de twee jongste dochters van Lena niet.

Nadat ze zich had aangekleed, legde Lena de rest van de gepofte aardappels en een korst brood die ze had bewaard in een mand en liep ze ermee door de deur die van de keuken naar de stal leidde. Ze had geen idee hoeveel onderduikers zich op dat moment in haar schuur schuilhielden en hoelang ze daar zouden blijven. Er zaten er nog meer boven in de oude molen die het water voor hun akkers oppompte. Het verzet draaide de wieken in een bepaalde hoek om de onderduikers te laten weten dat het veilig was om zich op haar boerderij te verstoppen. Voor Lena was het beter om zo min mogelijk te weten. Ze bereidde gewoon het eten dat ze overhad en bracht het naar hen toe, terwijl ze God smeekte dat Hij het zou vermeerderen zoals Hij dat met de broden en de vissen had gedaan.

Een aantal mannen van verschillende leeftijden kroop uit hun schuilplaats in de stal toen Lena het lied aanhief dat diende als teken dat er eten werd gebracht. Terwijl de mannen zaten te eten, las Lena Wolfs krant aan hen voor. Vier van de onderduikers waren

jongens in hun late tienerjaren – de leeftijd van haar zoon Wim. De andere mannen leken ongeveer zo oud als de echtgenoten en vaders die zich gedwongen hadden gezien om onder te duiken, om te voorkomen dat ze naar de Duitse werkkampen werden gestuurd. Of misschien waren het wel spoorwegarbeiders die van de Nederlandse regering in ballingschap de opdracht hadden gekregen te gaan staken om de nazi's te vertragen. En de tengere jongeman met een bril met metalen montuur en haar zo zwart als ebbenhout was ongetwijfeld een Jood.

‘Wat is het eerste wat jullie willen doen zodra de geallieerden Nederland hebben bevrijd?’ vroeg ze.

‘Teruggaan naar huis,’ was het unanieme antwoord. Zodra ze hun brood en aardappels ophadden, spraken de mannen over de dingen die ze misten en het eten waarnaar ze verlangden. ‘Ik heb gehoord dat de geallieerden sigaretten uitdelen,’ zei een van hen. ‘Ik zou er alles voor overhebben om er een te kunnen roken.’

Toen de zon opkwam, bood een van de onderduikers aan om Lena's koeien voor haar te melken. ‘Ik ben opgegroeid op een boerderij in Friesland,’ zei hij. ‘Melken herinnert me aan thuis.’ Hij klopte de koe op haar schouder alsof hij een oude vriendin begroette, waarna hij schrijlings op het melkkrukje ging zitten. ‘Zal ik ze naar de wei brengen als ik klaar ben?’ vroeg hij.

‘Nee, vandaag moeten ze op stal blijven. In een naburig dorp zijn al drie koeien gedood door Duitse granaatscherven.’

‘En ze kunnen ook zomaar worden gestolen,’ zei een andere onderduiker.

‘Ja, dat ook.’

Lena's dochters dronken wat van de nog warme melk bij het ontbijt. Ook zij waren zo dun dat ze nog slechts een schim waren van zichzelf. Op die leeftijd waren Wim en Ans mollig geweest en hadden ze gezonde rode wangen gehad. Maar dat was voor de oorlog. Toen het leven nog aangenaam en goed was. Toen er nog genoeg te eten was. ‘Ik denk dat ik de rest van de melk vanochtend meeneem naar het dorp,’ zei Lena tegen de meisjes. ‘Dan probeer ik die voor iets anders te ruilen.’

Bij het vooruitzicht van een tochtje naar het dorp begon Bep opgewonden op en neer te springen. Ondanks alles bruieste ze vaak van leven en energie. ‘Mag ik dan een strik in mijn haar?’ vroeg ze.

‘Maar het is helemaal geen zondag,’ antwoordde Maaïke.

‘Dat weet ik wel, maar mag het alstublieft, mama?’

‘Ja, waarom niet?’

Na het ontbijt borstelde Lena Beps lange, donkere haar en zette het vast met een felgekleurde strik. Het meisje had van nature dikke krullen. ‘Wil jij ook een strik in je haar?’ vroeg ze aan Maaïke. Die schudde haar hoofd. Met haar elfjaar had ze niet meer zo’n behoefte aan kinderachtige strikjes. Lena vlocht Maaïkes stroblonde haar – dat dezelfde kleur had als haar eigen lokken – in een dikke vlecht die bijna tot op haar middel reikte. Toen het tijd was om te gaan, haalde Lena haar kapotte fiets uit de stal. In vrede stijd zou ze deze rammelkast als rijp voor de schroot hebben beschouwd – en dat was hij ook – maar nu vonden de nazi’s haar stalen ros in elk geval niet de moeite waard om in beslag te nemen. Ze tilde Bep in het zitje dat aan het stuur was bevestigd en Maaïke klom op het plankje dat Pieter op de bagagedrager had vastgemaakt. Lena bond de twee flessen melk onder haar trui en schort vast en begon aan de tocht naar het dorp.

De weiden tussen de boerderij en het dorp lagen er deze ochtend vermoeid en vaal bij, als een langdurig zieke die te lang in bed had gelegen. Er misten opnieuw een paar hekken en er waren ook weer een aantal bomen verdwenen, die in de afgelopen winter waren omgekapt om als brandstof te dienen. Dat lange, schijnbaar eindeloze seizoen had de naam Hongerwinter gekregen. Door de spoorwegstakingen was het voedsel in de steden zo schaars geworden, dat uitgehongerde mensen uit Leiden en Den Haag de lange weg naar Lena’s boerderij hadden afgelegd en haar hadden gesmeekt hun iets te eten te geven. Zodra de oorlog voorbij was, zou dit kleine landje nog een flinke klus krijgen aan de wederopbouw. Maar Lena verwachtte dat er nog een veel zwaardere taak op het Nederlandse volk lag te wachten: het herstel van de verdeeldheid en het wantrouwen onder burens en zelfs binnen

families. In de afgelopen vijf jaar had niemand geweten wie er wel en niet te vertrouwen was. Altijd was er het gevaar geweest dat iemand je geheimen aan de nazi's zou verkopen voor een paar happen extra eten, waarmee 'de verrader' zijn of haar kinderen zou kunnen voeden. Toen Pieter en zij ermee hadden ingestemd om onderduikers te verbergen, waren ze zich ervan bewust geweest dat ze zouden worden gearresteerd en in de gevangenis zouden belanden als ze werden ontdekt.

Toen Lena bijna het dorp had bereikt, hoorde ze in de verte mensen zingen en juichen. Ze hield stil en haar hart maakte een vreugdesprongetje. 'Luister nou, meisjes! Horen jullie dat ook?'

'Ik hoor mensen lawaai maken. Maar het is vandaag toch helemaal geen feestdag, mama?'

'Jawel – ze juichen omdat Nederland vrij is! We zijn vrij...' De woorden rolden uit haar mond, maar ze kon zelf maar amper bevatten dat ze waar waren.

'Betekent dat dat de Duitsers nu weggaan?' vroeg Maaïke.

'Ja, die gaan voorgoed weg. Nederland zal weer vrij zijn!' Ze kon er zich nog niets bij voorstellen. Lena vroeg zich af of Maaïke zich nog wel een tijd kon herinneren waarin het niet normaal was om overal soldaten op hun ronkende motorfietsen te zien. Ze was nog maar zes jaar oud geweest toen de Duitsers Nederland binnenvielen. En kleine Bep had haar hele leven nog geen vrijheid gekend.

Lena begon weer te fietsen en trapte de laatste anderhalve kilometer naar het dorp. Het dorpsplein en de straat voor haar vaders kerk stonden vol met mensen. Het leek wel Eerste Paasdag. Lena's vrienden, vriendinnen en burens lachten en omhelsden elkaar, hun gezichten vol tranen. Haar nicht Truus baande zich een weg door de menigte en gaf Lena een stevige omhelzing, waarbij de melkflessen tegen elkaar aan botsten. 'Is het niet geweldig, Lena? We zijn vrij! De Duitsers zijn uiteindelijk vertrokken!'

'En moet je al die onbekende mensen eens zien op het plein, die zich blijkbaar al die tijd hier in de buurt verborgen hebben gehouden!' riep Lena toen Truus haar weer losliet. In de menigte

liepen – naast de mensen die ze kende – ook vreemdelingen die Lena nooit eerder had gezien. Hun melkwitte huid en gekwelde gezichten zeiden haar dat dit ook onderduikers waren geweest. ‘Ik had geen idee dat er zo veel mensen in ons dorp verscholen zaten!’

‘En heb je al gemerkt wie er niet zijn?’ vroeg haar nicht. ‘Al die vuile collaborateurs hebben het op een lopen gezet.’

‘Wat een opluchting.’ Lena vroeg zich af of ze zouden worden gestraft voor wat ze hadden gedaan. Ze hadden veel op hun geweten. Lena kende de inwoners van dit dorp al haar hele leven, had elke zondag samen met hen in de kerk gezeten, en ze wist dat de oorlog wonden had geslagen in elk leven, elk gezin en elk huis. Ze zag hoe de mensen juichten, elkaar omhelsden en hoorde hen aan elkaar vragen: ‘Is het werkelijk voorbij? Zijn ze nu eindelijk weg?’ Een van de ouderlingen hief een lied aan, en iedereen zong de woorden vol overgave met hem mee:

*‘O God, die droeg ons voorgeslacht, in nacht en stormgebruis,
bewijs ook ons uw trouw en macht, wees eeuwig ons tehuis.’*

Lena greep Beps handje vast en terwijl ze meezong, veegde ze haar tranen weg. Waren Pieter en vader maar hier om dit te zien. Ze moest snel terug naar huis om haar eigen onderduikers het goede nieuws te vertellen. Max en Ina konden achter de piano vandaan komen. Alle onderduikers konden teruggaan naar hun eigen familie. Misschien waren Pieter, Ans en Wim op dit moment ook wel op weg naar huis.

Ze ruilde de melk voor wat kaas en een brood. ‘Deze kunnen jullie onderweg naar huis mooi voor mij dragen,’ zei ze tegen haar dochters. ‘We hoeven ons eten niet meer te verstoppen.’ Snel fietste ze terug naar huis terwijl de vreugde en hoop haar verwarmden als de lentezon. De weilanden leken opeens zelfs groener dan op de heenweg.

‘Kom maar tevoorschijn, allemaal! Het is veilig!’ riep ze terwijl ze haar fiets weer in de stal zette. ‘Nederland is bevrijd!’

‘Weet u het zeker?’ vroeg een stem.

‘Heel zeker! Snel! Ren naar de molen om het de anderen te vertellen.’ Lena’s dochters kropen dicht tegen haar aan toen de onderduikers vanuit alle hoeken van de stal tevoorschijn kwamen. Maaïke en Bep hadden geen idee wie deze mannen waren. Lena glimlachte om de verbaasde uitdrukking op het gezicht van de meisjes en gebaarde dat ze haar moesten volgen, door de keuken naar de voorkamer. Ze boog zich voorover en klopte op een van de panelen van de piano. ‘Jullie kunnen naar buiten komen! Het is veilig! Nederland is bevrijd! We zijn vrij!’ Verbijsterd keken de meisjes toe toen de bodem openging en Max en Ina tevoorschijn kwamen. Lena zwaaide de voordeur wijd open voor hen en zei: ‘Kijk! Het is een heerlijke dag! Eindelijk kunnen jullie weer naar buiten!’ Als in een droom bewoog het echtpaar zich in de richting van het erf, waar ze zich bij de andere onderduikers voegden. Net als de dorpelingen keken ze vol verwondering om zich heen, lachten en vierden feest. Ina liet zich op haar knieën zakken, begroef haar gezicht in haar handen en huilde. Aan de andere kant van het erf stond een aantal mannen op het bovendeck van de molen. Ze juichten en hieven hun gezichten op naar de zon. Lena zwaaide naar hen vanuit de deuropening, met Maaïke naast zich.

‘Wie zijn al die mensen, mama? Wat doen ze hier?’

‘Ze hadden zich verstopt voor de Duitsers. Papa zei dat ze hier bij ons mochten wonen, omdat het hier veilig was. Maar nu hoeven ze zich niet langer te verschuilen.’ Ze keek om zich heen, op zoek naar Bep, en zag dat het meisje bij de piano hurkte om naar beneden te kijken.

‘Kijk, Maaïke!’ zei Bep. ‘Er zit een kamertje in de piano, met dekens, een boekenplank en allerlei andere spulletjes. Kom gauw kijken!’

Terwijl Maaïke naar haar zusje toe liep om te kijken, pakte Lena de gezinsfoto die op de piano stond. Hij was in 1939 in een fotostudio genomen, tijdens een gezinsuitje naar Leiden. Dat was een jaar voordat de Duitsers het land waren binnengevallen, en op dat moment had niemand van hen ook maar het kleinste beetje angst gevoeld dat Nederland betrokken zou raken bij een oorlog.

Lena's oudste dochter Ans was toen achttien geweest – en wat was ze prachtig, met haar lichtblonde haar en haar slanke postuur. Haar brede glimlach en zelfverzekerde houding verraadden een sterke wil. Wim stond naast zijn zus en was al net zo lang als zij, zijn blonde haar bijna wit gebleekt door de zon. Voor de invasie was hij een nieuwsgierig elfjarig jongetje geweest, dat ervan hield om in het kanaal te zwemmen en zijn zussen te plagen. De oorlog had te vroeg een man van Wim gemaakt. De vijfjaar oude Maaïke zat bij Lena op schoot. Ze was haar verrassingsbaby geweest en was geboren toen Lena 39 was. Lena had haar vader overgehaald om samen met hen voor de foto te poseren. Lang en statig, met een krans van grijs haar om zijn hoofd en een netjes getrimde baard en sik stond hij achter Wim en Ans, op en top een strenge dominee. Vaders grijze ogen leken zich achter zijn bril met metalen montuur samen te knijpen, alsof hij pijn had of te lang in de zon had gekeken. Op dat moment rouwde hij nog steeds om Lena's moeder, die een paar maanden daarvoor was overleden. Pieter, de liefde van Lena's leven, stond achter haar. Zijn handen rustten op haar schouders. O, wat hield ze van zijn sterke, eeltige, zongebruinde handen. Zou ze die ooit weer in de hare kunnen nemen? Van de zes mensen op die foto waren op dit moment alleen Lena en Maaïke veilig thuis.

Jezus had tegen Zijn volgelingen gezegd: 'Wie meer van zijn vader of moeder houdt dan van Mij, is Mij niet waard, en wie meer houdt van zijn zoon of dochter dan van Mij, is Mij niet waard. Wie niet zijn kruis op zich neemt en Mij volgt, is Mij niet waard.' Dat was een ongelooflijk harde waarheid, en de verschrikkingen van de oorlog hadden die aan een test onderworpen.

Lena voelde dat iemand aan haar rok trok. Bep keek naar haar op, een bezorgde uitdrukking op haar gezichtje. 'Komt papa nu naar huis?' vroeg ze.

'En Wim en Ans ook?' voegde Maaïke eraan toe.

Lena antwoordde niet. Ze had geen idee. Een kiem van angst sproot op in haar borst en krulde zich om haar hart. Ze wist dat het haar geloof en vertrouwen zou smoren als ze die angst de kans

1

Zes jaar eerder, juni 1939

Lena had geen zin in een woede-uitbarsting, maar haar dochter dreef de situatie alweer op de spits. ‘Je kunt niet zomaar een trein pakken en in een vreemde stad gaan wonen, Ans. Dat is gewoonweg krankzinnig!’

‘Maar ik heb geen zin om opgesloten te zitten in dit dorpje van niets, waar iedereen elkaar kent en alles van elkaar weet. Ik hou het hier echt geen minuut langer uit!’ Ans was bezig met de afwas en kwakte alles – om haar woorden kracht bij te zetten – met veel lawaai in het afdruiprek.

‘Misschien zou je samen met een groep vriendinnen –’

‘Die willen allemaal hier blijven wonen! En Reina en Corrie hebben een *vriendje*.’ Ze sprak het uit alsof het een vies woord was. ‘Ik word nog liever een oude vrijster dan dat ik met een jongen van hier trouw. Dan word ik zijn huissloof, moet voor hem koken en schoonmaken, zijn koeien melken, en krijg ik uiteindelijk een hele stoet kinderen. Nee, mij niet gezien!’

Lena, die net bezig was de tafel af te nemen, hield stil en keek haar dochter aan. ‘Is dat het beeld dat je van mijn leven hebt? Denk je dat ik een huissloof ben en dat ik geen eigen leven heb? En dat het mijn enige taak is om te werken en kinderen te krijgen?’

‘U hebt voor dit leven gekozen. Maar ik niet! Ik ben het zat om de hele dag mest te ruiken. Ik heb er schoon genoeg van om altijd te moeten eten in een keuken die maar net een meter verwijderd is van de stal.’

En je hebt schoon genoeg van de kerk. Dat maakte namelijk ook deel uit van haar ongenoegen. Lena wist dat het volgende onderwerp

waar Ans over zou klagen, de kerk was. En dat gebeurde ook.

‘In de kerk draait het alleen maar om rituelen. Ik vraag me zelfs af of de mensen nog wel een woord geloven van wat ze elke week horen. De regels die de kerk ons oplegt, zijn zo ongelooflijk ouderwets! Neem nou “Wees onderdanig aan je man”. Kom op, zeg. We leven in een moderne wereld en –’

‘Ik hou van je vader. Het valt me helemaal niet zwaar om met hem samen te werken en dingen te doen die hem blij maken.’ Lena kon zich geen beter leven voorstellen dan hier, met de akkers en weiden die zich om hen heen uitstrekten terwijl ze het aroma van vers gemaaid gras kon inademen en kon genieten van het ritme van de seizoenen op het platteland en in haar huis. Ze veegde nog een keer over de tafel en gooide de vaatdoek in de gootsteen.

‘Nou, ik voel me hier anders opgesloten,’ zei Ans. ‘Ik wil in Leiden gaan wonen.’

Waren ze maar nooit met de trein naar de fotograaf gegaan om hun gezinsfoto te laten nemen. Ans was helemaal in vervoering geraakt over die stad. En Lena vond het er verschrikkelijk. Het was er veel te lawaaierig en druk, met auto’s, fietsen en treinen die aan je voorbij raasden. Lena had zich verloren gevoeld tussen de kronkelende straten en de rivieren en grachten. De huizen stonden er als korenhalmen op een rij, opgepropt tegen elkaar aan, zonder ook maar het kleinste beetje ruimte ertussen. Maar Ans had de stad prachtig gevonden. En sinds dat uitstapje kon ze niet wachten om weer terug te gaan.

‘U kunt me niet dwingen hier te blijven. Ik ben al bijna negentien!’

Lena keerde haar dochter de rug toe, om te voorkomen dat ze iets zou zeggen waar ze later spijt van kreeg. En zodat Ans haar tranen niet zou zien. Ze liep door de deur de stal in en vervolgens naar buiten, waar Pieter bezig was een fietsband te plakken. ‘Ik kon horen dat je weer woorden had met Ans,’ zei hij.

‘Ze beledigt mij en de manier waarop wij leven, Pieter. Ik weet niet hoe ik nog tot haar kan doordringen.’

Pieter nam zijn pet van zijn hoofd en veegde met zijn mouw

langs zijn voorhoofd. ‘Dat kun je ook niet, Lena. Al sinds haar geboorte heeft ze een sterk willetje en moet en zal ze haar zin krijgen – dat weet je toch?’

O ja, dat wist Lena maar al te goed. Ans was nooit een rustig, tevreden kind geweest, zoals Wim en Maaïke. ‘Ze is zo koppig!’ verzuchtte Lena. ‘Waarom is ze nou nooit eens voor rede vatbaar?’

‘Misschien bewijst die koppigheid haar op een dag wel een grote dienst.’

‘Of ze wordt haar ondergang.’

Pieter zette zijn pet weer op zijn bezwete haardos. ‘Ans heeft het afgelopen jaar moeten toekijken hoe haar grootmoeder langzaam stierf. Laat haar gaan, Lena. Elke poging om haar vast te houden, is als een poging je vast te grijpen aan los zand. Hoe steviger je het probeert vast te pakken, hoe sneller het door je vingers glipt.’

Onmogelijk. Lena was de lijm die de boerderij en het gezin bij elkaar hield. Alles zou in duigen vallen als ze losliet. Ze liep naar Pieter toe, zocht houvast in zijn omhelzing. Wat hield ze van zijn kracht en betrouwbaarheid, als een diepgewortelde boom met sterke takken. Lena was met hem getrouwd toen ze achttien was – de leeftijd die Ans nu had – en ze had er geen moment spijt van gehad. ‘En haar ziel dan, Pieter? Ze schopt tegen de kerk en alles wat we haar hebben geleerd.’

‘Daar heb ik geen antwoord op,’ zei hij met een zucht. ‘Praat erover met je vader. Luister naar wat hij daarover te zeggen heeft.’

Lena kuste hem en liep langzaam terug naar het huis, zodat hij zich weer op zijn werk kon richten. Ze had zelf ook nog genoeg te doen, maar ze maakte zich zo veel zorgen dat ze zich niet op haar taken kon concentreren. Ze ging op zoek naar Maaïke en Wim en vond hen bij het kanaal, waar ze gehurkt in het lange gras zaten, hun blonde hoofden naar elkaar toe gebogen terwijl ze een kikker, torretje of andere schat onderzochten. ‘Ik ga naar het dorp,’ riep ze naar hen. ‘Hebben jullie zin om mee te gaan?’

De kinderen lieten weten dat ze liever thuisbleven en wilden spelen, en dus reed Lena alleen op de fiets naar het dorp. Ze trof haar vader aan de keukentafel van de pastorie, terwijl hij een brief

zat te schrijven. Hij legde zijn pen neer en leunde achterover in zijn stoel toen ze hem begroette. ‘Dat is nog eens een leuke verrassing, Engelena Everdina. Wat brengt jou hier?’

Hij glimlachte altijd als hij haar volledige naam gebruikte. Hij leek milder te zijn geworden sinds moeder was gestorven, alsof het verdriet en de pijn de scherpe randjes van zijn strenge en dominante karakter hadden geschaafd. Hij had meer geduld met de mensen in zijn gemeente, meer begrip voor hun fouten.

Hij gebaarde naar een lege stoel en luisterde aandachtig toen Lena hem vertelde over de escalerende woordenwisselingen met Ans en het commentaar van haar dochter op de kerk. Ans had de laatste maanden van haar middelbareschooltijd hier in de pastorie gewoond en had voor haar grootmoeder gezorgd tot die was overleden. Het verdriet had een diepe kloof in Lena’s ziel geslagen, waar ze nog steeds niet helemaal uit omhoog was geklommen. Op onverwachte momenten – bijvoorbeeld wanneer ze de lege plek aan tafel zag, of een mand met onafgemaakt breiwerk – werd ze weer teruggezogen in de somberheid. Lena kon het idee niet verdragen nu ook nog haar dochter te verliezen.

Haar vader zweeg een moment voor hij antwoordde, waarbij hij zijn bril met metalen montuur van zijn neus nam en de glazen oppoetste met de zoom van zijn trui. ‘Ans is nu verantwoordelijk voor haar eigen geloof, Lena. Ze kan het jouwe of het mijne niet erven, hoe graag we dat ook zouden willen. Zij moet God vinden door wat ze zelf van Hem ziet en wat ze met Hem ervaart.’

Zijn advies verraste haar. ‘Maar... wat als ze nooit meer bij de kerk terugkomt? Wat als ze de kerk – en ons – de rug blijft toekeren?’

‘Ans is Gods eigendom, niet dat van ons. Hij is trouw en zal aan haar blijven trekken. De Bijbel zegt dat niemand ons uit de hand van de Vader kan roven.’ Hij leek heel zeker van wat hij zei.

‘En haar reputatie dan – en die van u? De mensen beginnen al te vragen waarom ze niet meer met ons meekomt naar de kerk.’
‘Jij bent niemand een verklaring verschuldigd.’

Zijn woorden hadden Lena gerust moeten stellen, maar dat

deden ze niet. Het idee dat de opstandigheid van haar dochter haar fout was, kreeg ze maar niet uit haar hoofd. ‘Ans wil het huis uit en helemaal alleen naar Leiden verhuizen. Dat ze dat wil, moet wel betekenen dat ik als moeder iets verkeerd heb gedaan.’

Haar vader grinnikte en schudde toen zijn hoofd. ‘Nee, Lena. Je moet jezelf niets verwijten. Adam en Eva hadden een volmaakte Vader en toch kwamen ze in opstand.’

‘Wat moet ik dan doen?’

‘Als je van haar houdt – en ik weet dat dat zo is – dan moet je haar laten gaan.’

Lena’s ogen vulden zich met tranen. ‘Ik moet haar gewoon laten gaan? Helemaal alleen? Ze heeft totaal nog geen plannen voor de toekomst, behalve dat ze zo snel mogelijk het huis uit wil en in Leiden wil gaan wonen.’

‘God heeft Ans met een reden geschapen zoals ze is. Hij kan haar sterke wil en onafhankelijke geest gebruiken. Misschien is het zelfs niet zozeer opstandigheid als wel een behoefte om zichzelf te worden.’

‘Ze is nog maar een kind, vader.’ Lena’s keel kneep dicht terwijl ze een brok zorgen – of was het angst? – probeerde weg te slikken. ‘Ze heeft zo’n naïeve kijk op de wereld buiten onze boerderij en ons dorp.’

Haar vader stond op, liep om de tafel heen en legde zijn hand op haar schouder. ‘Ik zal eens met een van mijn collega’s bij de Pieterskerk in Leiden praten. Mogelijk kan hij een baantje voor Ans regelen bij een van de gezinnen in zijn gemeente. Misschien is het wel goed voor haar om even weg te zijn van huis, helpt dat haar om te ontdekken wat de volgende stap in haar leven moet worden.’

Dat was niet het antwoord dat Lena wilde horen. Op de weg terug naar huis werd ze op een gegeven moment zo overmand door emoties, dat ze even moest stoppen en ze zich tegen een boomstam in het gras liet zakken, omdat haar zicht werd vertroebeld door tranen. Lena had een heel andere toekomst voor haar prachtige eerstgeborene uitgedacht. Ja, ze wist dat kinderen

uiteindelijk groot worden en het huis verlaten, maar ze had altijd in de veronderstelling geleefd dat haar kinderen dicht bij de boerderij zouden wonen, inclusief een grote schare kleinkinderen. Dat ze elke week samen in de kerk zouden zitten en zondags samen zouden eten aan de grote tafel van de boerderij. Ze had zich zelfs voorgesteld dat Ans wellicht met een dominee als haar grootvader zou trouwen, en in de pastorie naast de kerk zou gaan wonen. Maar het was nooit bij Lena opgekomen dat haar dochter 'de wijde wereld in zou trekken' en in een universiteitsstad als Leiden terecht zou komen. Als Lena Ans liet gaan, betekende dat ook dat ze al haar dromen voor haar zou moeten loslaten.

In de verte rolde een tractor puffend over een akker, waarbij hij strakke rijen voren achterliet. Een kolonie mieren krioelde in en om het heuveltje onder haar voeten. De ritmes in de natuur boden Lena altijd rust, een veilig gevoel, zingeving. Maar ze kon geen enkele zin ontdekken in het feit dat Ans het huis uit wilde.

'Als je van haar houdt...' O, wat hield ze van haar dochter. Ans, haar eerste kind, was op zo veel manieren speciaal voor haar. Ze beschikte over een uiterlijke schoonheid die Lena beangstigde, omdat Ans de kracht daarvan nog niet had ontdekt. Lena balde haar handen tot vuisten alsof ze ernaar verlangde zich heel stevig aan haar dochter vast te klampen.

'Als je van haar houdt, moet je haar laten gaan.' Ze moest haar dochter aan God toevertrouwen. Maar Lena wist dat haar geloof niet sterk genoeg was om dat te doen. Ze liet haar hoofd hangen en terwijl de tranen uit haar ogen drupten, bad ze of God haar wilde leren hoe ze haar dochter moest loslaten.

De oorlog plaatst drie vrouwen voor een hartverscheurende keuze

Nederland, 1939. Lena woont met haar gezin op het platteland en ziet met lede ogen aan hoe haar dochter Ans het nest verlaat om in Leiden te gaan wonen. Ze heeft een baan gevonden als begeleidster van Eloise, een welgestelde vrouw die kampt met een bipolaire stoornis. Wanneer Ans verliefd wordt op de knappe politieagent Erik, lijkt haar geluk compleet.

Alles verandert wanneer de Duitsers Nederland binnenvallen. Lena besluit om onderduikers op te vangen, ook al brengt ze hiermee haar eigen leven en alles wat ze liefheeft in gevaar. Ans sluit zich aan bij het verzet. Haar nieuwe vriendin Miriam, een Joodse violiste, was naar Nederland gevlucht op zoek naar veiligheid, maar dat blijkt een illusie.

Ans doet haar uiterste best om Miriam te helpen, maar het huis van Eloise is geen veilig onderduikadres. Om te overleven, moet Miriam een keuze maken die haar leven voor altijd met dat van Ans en Lena zal verbinden.

‘Boeiende roman’ – *EO Visie*

‘De roman is een voortreffelijk eerbetoon aan landgenoten die geen meelopers werden, maar de strijd aangingen. (...)

Prachtig boek.’ – *Nederlands Dagblad*

NUR 302

ISBN 9789029737807

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT